

der economische machtssfeer, verovering van markten en afzetgebieden prikkelt de hartstochten en veroorzaakt oorlogsgevaar. Gelijk bij de opsporing van de misdaad het „cherchez la femme” meermalen uitkomst biedt, zoo moet nog veel sterker bij de ontwarring van den oorlogs-rebus het „cherchez le banquier” in praktijk worden gebracht.¹⁾

Daarom ook wordt bij den oorlog tegen den oorlog de gevechtslinie al meer naar het economisch terrein verlegd. Vandaar dat de Russische staatsraad von Bloch — wiens volumineus werk *Der Krieg* op het vermaarde Czarenmanifest zulk een grooten invloed uitoefende — bij zijn betoog over het hersenschimmige van een titanischen „Zukunftskrieg” een apart deel wijdt aan „die ökonomischen Erschütterungen und materiellen Verluste”.²⁾ Vandaar ook dat de moderne vredesbeweging al sterker aan het economische tuighuis haar materiaal ontleent. Vooral het optreden van Norman Angel, wiens boek *De groote illusie* verscheen onder het motto: „De groote dwaling der volkeren is het geloof, dat alleen het zwaard en het vuur hen beschermen, terwijl de macht van het wereldkrediet alleen de monden der kanonnen sluit”, beduidt hier een keerpunt. Met het „war does not pay” als devies, wordt door deze richting onvermoeid betoogd dat niet de wetten der ethiek maar de lessen der economie den vrede eischen.

* * *

Voor de keuze van ons onderwerp is hiermede voldoende rechtvaardiging bijgebracht. Natuurlijk zijn niet bevredigd degenen, welke denken als Prof. Bornhak uit Berlijn, die aan de redactie van de *Friedenswarte* verzocht de toezending van haar orgaan te staken, daar hij zich „für Gesundbeten,

¹⁾ Zie David Starr Jordan, *War and waste*, 1913, blz. 100.

²⁾ Het 4e deel, dat in 1899 te Berlijn verscheen, handelt geheel over dit onderwerp.